

УДК 37.011+378.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.26>

I. В. СТРАЖНИКОВА

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,

м. Івано-Франківськ, Україна

Електронна пошта: inna.strazhnikova@pnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-5921-6197>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЯК МАЙБУТНІХ ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розглянуто особливості підготовки майбутніх експертів у галузі освіти в українських закладах вищої освіти України та зарубіжжя з огляду педагогічної історіографії.

Автором продемонстровано реалізацію підготовки магістрантів ОП «Освітні, педагогічні науки» у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», зокрема набуття загальних і фахових компетентностей, вивчення критеріїв якості освітнього процесу у контексті професійної підготовки експертів у галузі освіти у східноєвропейських країнах.

Актуальність підготовки освітніх експертів визначають виконувані ними функції, що забезпечуватимуть упровадження інновацій в освітню діяльність з урахуванням світових практик, сприятимуть підвищенню якості освіти, зокрема вищої. Серед основних функцій експертної діяльності в педагогічній історіографії автори виокремлюють аналітичну, навчальну, експертну, узагальнювальну, прогностичну, фасилітативну, консалтингову і супервізійну, здійснення яких визначає зміст спеціальних компетентностей освітнього експерта.

Нами доведено, що у науковій літературі експертиза в освіті розглядається як системний аналіз проблеми, процесу чи явища у сфері освіти чи в одній із її підсистем із метою визначення стимулюючих або гальмуючих чинників, їх розвиток із наступним закріпленням або усуненням. Адже експертиза передбачає дослідження, оцінку, прогнозування розвитку педагогічних явищ, об'єктів, процесів, визначення відповідності освітніх послуг, узгодження пріоритетів різноманітної діяльності освітніх закладів, а також надає можливість компетентно і системно підходити до удосконалення освітнього процесу в закладі.

Компаративістським методом показано процес підготовки експертів у галузі освіти магістерськими ОП за програмою «Розвиток школи та забезпечення якості» в університетах Німеччини, Австрії та Швейцарії; відбір агенціями із забезпечення якості кандидатів у експерти (Литва, Естонія), відповідно до вимог яких і відбувається підготовка майбутніх експертів.

Ключові слова: експерт, галузь освіти, історіографія, компетентності, якість освіти, аналіз, оцінка.

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів сучасної української освітньої політики є адаптація освітньої системи до потреб ринку праці та забезпечення якості освіти. Це зумовлює необхідність залучення фахівців-експертів у галузі освіти.

Оптимізму всім зацікавленим особам (керівництву вишів, професорсько-викладацькому колективу, студентам, роботодавцям тощо) надало ухвалення у Закону України «Про вищу освіту» [Закон України «Про вищу освіту» 2004], який суттєво розширює автономію закладів вищої освіти (ЗВО), зокрема і з питань організації освітнього процесу підготовки фахівців із вищою освітою за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на всіх рівнях вищої освіти.

Аналіз досліджень. Останніми десятиліттями українськими науковцями активніше почали реалізовуватися компаративістські дослідження систем освіти європейських країн, зокрема у працях А. Василюк, Л. Гриневич, Б. Мельниченко, А. Сбруєвої І. Тригуб та ін.; проблема професійної підготовки фахівців у країнах Європи стала об'єктом наукових досліджень Т. Десятова, С. Заскалета, А. Каплун, Т. Кристопчука та ін.; проблемі експертизи в освіті досліджують О. Боднар, С. Братченко, В. Бухвалов, Л. Ващенко, А. Єрмола, О. Касьянова, А. Кочетов, Н. Крапущіна, Т. Лукіна, О. Мармаза, М. Михайличенко, Т. Новікова, Л. Петренко, С. Пронічкін, А. Тубельський, В. Черепанов, В. Ясвін. Але питання професійної підготовки експертів

у галузі освіти у європейських країнах залишається малодослідженим.

Метою статті є аналіз аспектів підготовки майбутніх експертів у галузі освіти в Україні та країнах зарубіжжя в історіографічному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що провідними формами організації освітнього процесу з підготовки майбутніх магістрів освітніх наук є: аудиторні – лекції (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), інформаційно-комунікаційних технологій (e-learning); семінари; позааудиторні – розроблення індивідуальних навчальних проєктів, написання есе, творчих робіт; індивідуальні заняття, консультації, підготовка та захист дипломних робіт, науково-дослідна робота, участь в освітніх проєктах та грантах, презентація «start-up»), дистанційне навчання.

Оскільки результуючим у професійній підготовці магістрів освітніх наук є набуття компетентностей, то у процесі навчання є набуття ними загальних і фахових. Так, загальні компетентності, зокрема на ОПП «Освітні, педагогічні науки» ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», включають: здатність до здобуття і застосування знань у практичних ситуаціях та генерації нових ідей і досягнення нових цілей (креативність), здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел, здатність до міжособистісної взаємодії, до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді, здатність до управління комплексними діями або проєктами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах тощо. До спеціальних (фахових) включено: здатність виявляти потенційні зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики, розуміння цілей і особливостей освітніх систем; здатність до консультування з питань освітньої теорії і практики; здатність до проєктування змісту освіти і змісту навчання за рівнями національної рамки кваліфікацій, проєктування освітніх програм та індивідуальних освітніх траєкторій тощо.

Загалом забезпечення якості освіти та рівний доступ до неї для всіх громадян України є основним орієнтиром розвитку національної

системи освіти. Процес інтеграції національної освіти в європейський освітній простір потребує змін та реформ у сучасній системі освіти України, підвищення якості надання освітніх послуг, «проведення незалежних експертиз діяльності системи» [Сисоєва, Батечко 2011 : 114]. Актуальність запровадження експертизи пояснюється і тим, що експертиза передбачає дослідження, оцінку, прогнозування розвитку педагогічних явищ, об'єктів, процесів, узгодження пріоритетів діяльності освітніх закладів у межах державних вимог та інтересів споживачів освітніх послуг, а також дає можливість компетентно і системно підходити до розв'язання складних багатофакторних проблем [Касьянова 2010]. Адже з метою отримання достовірних даних та інформації в результаті реалізації основних видів діяльності ЗВО повинно визначити, що саме потрібно піддавати моніторингу та вимірюванню, коли треба проводити моніторинг і вимірювання, аналізувати й оцінювати їх результати. Адже оцінка якості – це визначення відповідності освітніх послуг встановленим вимогам, що є основою для аналізу та прийняття управлінських рішень. А тому задля вдосконалення діяльності ЗВО та забезпечення сталого розвитку необхідно регулярно проводити самооцінку діяльності, яка дає змогу виявляти сфери діяльності, які потребують поліпшення, та отримувати можливість порівняння досягнутих результатів діяльності як на внутрішньому рівні, так і на зовнішньому.

Отже, запровадження професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні, а також вивчення та врахування зарубіжного досвіду їх підготовки набувають значної актуальності.

Цей напрям досліджень розкривається у працях І. Тригуб. Так, науковець аналізує професійну підготовку експертів у галузі освіти у слов'янських східноєвропейських країнах (Польщі, Чехії, Словаччині, Словенії тощо) [Тригуб 2016а : 72-78]; досвід підготовки експертів у галузі освіти у країнах Балтії [Тригуб 2016б : 104-109].

Аналіз офіційних сайтів освітніх закладів у Німеччині, Австрії та Швейцарії показав, що підготовка експертів у галузі освіти здійснюється за магістерськими ОП університетами та педагогічними інститутами. Наприклад, про-

грамою факультету педагогіки та психології Вільного університету м. Берліна запропоновано магістерську освітню програму «Розвиток школи та забезпечення якості» (ця магістерська освітня програма є міжнародним спільним проектом, за нею навчаються студенти з Німеччини, Австрії та Швейцарії; заняття проходять у різних містах цих країн; диплом магістра гуманітарних наук є міжнародно визнаним; на курсі викладають доценти із зазначених країн; документація спільна), на якій передбачено набуття знань і вмінь щодо експертизи та забезпечення якості, а саме – слухачі повинні знати функції внутрішньої та зовнішньої експертизи закладу освіти й забезпечення якості на різних рівнях системи освіти, вміння їх аналізувати; знати стандарти експертизи, уміння застосовувати їх у конкретних дослідженнях, знати основну методичну та дослідницьку термінологію. Важливими є також компетенції щодо планування та реалізації процесу експертизи, під час якого слухачі вчать формулювати питання експертизи і розробляти індикатори, виходячи із цілей освітнього процесу. Здобувачі освіти ознайомлюються з емпіричними методами опрацювання інформації та застосовують їх у конкретному дослідженні [Studienordnung 2013 : 883].

Також важливим компонентом програми є знання й уміння щодо розвитку освітнього процесу, зокрема слухачі здобувають знання щодо якості та розвитку освітнього процесу й можуть, виходячи із цього, аналізувати та пояснювати взаємозв'язок між якістю освітнього процесу, підготовкою педагогічних працівників і навчанням у закладі освіти. Слухачі вивчають критерії якості освітнього процесу та можуть його аналізувати, набувають знань щодо різних підходів, інструментів і процедур діагностики освітнього процесу, уміння їх оцінити й застосувати в конкретному проєкті [Oficijnyj sajt (accessed: 10.11.21)]. Виконання слухачами проєкту експертизи спрямовано на набуття ними компетенцій щодо планування, реалізації та аналізу розвитку освітнього процесу в контексті окремого освітнього закладу, тобто вміння з'ясувати замовлення, вивести індикатори, з'ясувати й уніфікувати цілі, а також застосувати їх під час розроблення та практичної підготовки до експертизи; розробити відповідні інструменти, провести пошук, спланувати

та реалізувати збір даних, ураховуючи гендерні аспекти, правові установки, умови навчання; перетворювати дані у зворотний зв'язок цільових експертних груп та оцінювати власний спосіб дій [Пономаренко 2015 : 33–35].

Подібне реалізується і в українських закладах вищої освіти. Так, у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника» на ОПП «Освітні, педагогічні науки» здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти вивчають: 1) групи та види експертних методів; експертні оцінки, на основі чого проєктують індивідуальні експертні методи, умови їх застосування; 2) етичні правила здійснення експертної діяльності, такі як: взаємоповага експерта і представників освітньої установи, що проходить експертизу; співпраця експерта і представників освітнього закладу; дистанції у професійному спілкуванні; обґрунтованість результатів експертизи; адекватність методів експертизи; науковість результатів експертизи; 3) критерії ефективності експертизи: критерії якості відбору експертів, інтенсивні чинники підвищення ефективності експертизи в освіті, застосування комп'ютерних технологій у процесі проведення експертизи тощо. Неабиякого значення у програмі надається і вмінням консультування, зокрема вмінню займати позицію консультанта та ефективно її використовувати, свідомо і цілеспрямовано спілкуватися у професійному середовищі.

Загалом роль експертів у галузі освіти у європейських країнах надається провідним вітчизняним та зарубіжним освітянам, які проходять ретельний відбір агенціями із забезпечення якості (наприклад, у Литві – Литовським Центром оцінки якості вищої освіти, в Естонії – Естонським Агентством якості вищої та професійної освіти) на підставі аналізу наявності у кандидата відповідних навичок і компетентностей для вирішення поставлених завдань та за наявності відповідної підготовки чи за умови проходження брифінгу, де кандидати в експерти отримують інформацію про стан справи, позиції учасників, специфічні деталі тощо [Тригуб 2016 : 108].

В Україні через різноплановість напрямів освітньої експертизи значно розширюється і цільова категорія осіб, залучених до неї: від працівників державної служби якості освіти,

викладачів та методистів закладів післядипломної педагогічної освіти, керівників, методистів науково-методичних установ (центрів професійного розвитку педагогічних працівників), керівників закладів освіти, їх заступників до педагогів. Основною метою діяльності освітнього експерта є здійснення експертизи галузі освіти за врегульованою нормативною процедурою, що передбачає оцінювання ефективності діяльності закладів освіти щодо створення освітнього середовища, системи оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності педагогічних працівників закладу освіти та управлінських процесів, аналіз та узагальнення інформації, надання висновків та рекомендацій щодо підвищення якості освіти [Бурлака 2020 : 65]. Проаналізувавши функції освітнього експерта, Т. Бурлака виокремила ті компетентності, якими він має володіти: педагогічними (аналіз педагогічної діяльності педагогічних працівників, створеного освітнього середовища, якості освітніх послуг); управлінськими (оцінка управлінських процесів, ефективність прийнятих керівником рішень та їх вплив на ефективність розвитку закладу); методичними (здійснення консалтингової та супервізійної функцій; розроблення методичних рекомендацій); правовими (використання нормативно-правового забезпечення (загальні, державні галузеві, інституційні нормативно-правові акти) для аналізу та складання відповідної документації).

Тому експерт повинен бути готовим до постійного вдосконалення, яке є шляхом до якості. Так, 9–20 листопада 2020 року Державна служба якості освіти здійснила навчання освітніх експертів для проведення інституційного аудиту та розбудови системи забезпечення якості освіти. Символічно, що навчання служба розпочала під час Тижня якості освіти, оголошеного до Всесвітнього дня якості. Підготовка експертів відбувалася за п'ятьма модулями освітньої програми, такими як державна політика щодо забезпечення якості освіти в Україні; внутрішня система забезпечення якості освіти; зовнішня система забезпечення якості освіти; інституційний аудит; державний нагляд (контроль) як складник системи забезпечення якості освіти; методичний супровід підготовки експертів для участі у проведенні інституційного аудиту. До 20 листопада 2020 року 60 учасників курсу вдосконалювали професійні компетентності з питань організації та проведення інституційного аудиту, створення й розбудови зовнішньої і внутрішньої систем забезпечення якості освіти [Державна служба 2020].

Висновки. Таким чином, сучасна українська вища освіта потребує оновлення змісту, методів і форм у процесі підготовки експертів, які здатні на кваліфікованому рівні здійснювати експертизу в галузі освіти з метою удосконалення її якості, надавати консультативну допомогу науково-педагогічному складу освітнього закладу з урахуванням досвіду країн світу, зокрема Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлака Т. Яким має бути освітній експерт: компетентності, етичні норми. *Школа управління*. 2020. № 1 (84). С. 62–74. С. 65.
2. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. ст. 2004. URL: https://taxlink.ua/ua/normative_acts/zakon-ukraini-pro-vishchu-osvitu/
3. Касьянова О.М. Експертиза регіональної системи освіти на засадах сталого розвитку. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/3/10kaspsd.pdf>.
4. Пономаренко Н.Г. Кваліфікаційні цілі підготовки експертизи з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу. *Педагогіка. Науковий пошук: збірник наукових статей Міжнародної науково-практичної конференції*. 2015. 145 с. С. 33–35.
5. Сисоєва С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку: монографія / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: ВД ЕКМО, 2011. 344 с. С.114.
6. Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти у слов'янських східно-європейських країнах. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка)*. 2016. № 4(55). С. 72–78.
7. Тригуб І. Досвід підготовки експертів у галузі освіти у країнах Балтії. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Випуск №3-4(48-49). С. 104–109.
8. Offizieller sajt Viljnogho universytetu m. Berlin [Official website of the Free University of Berlin]. URL: <http://www.fu-berlin.de> (accessed: 10.11.21).
9. Studienordnung für den weiterbildenden Masterstudiengang Schulentwicklung und Qualitätssicherung des Fachbereichs Erziehungswissenschaft und Psychologie der Freien Universität Berlin. *Amtsblatt der Freien Universität Berlin*. 2013. № 40. S. 878–894., S. 883.

10. Державна служба якості освіти продовжує підготовку експертів для проведення інституційного аудиту. 2020. URL: <https://old.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/1433-derzhavna-sluzhba-iakosti-osvity-prodovzhuie-pidhotovku-ekspertiv-dlia-provedennia-instytutitsiinoho-audytu>

REFERENCES

1. Burlaka T. (2020) Yakym maje buty osvityj expert: kompetentnosti, etychni normy [What should be an educational expert: competencies, ethical standards]. *Shkola upravlinnja [School of Management]*. № 1 (84). pp. 62–74.
2. Zakon Ukrainy «Pro vychu osvitu» (2014) [Law of Ukraine «On Higher Education»]. *Vidomosti Verhovnoi Rady (VVR)* [Information of the Verkhovna Rada (VVR)]. № 37–38. Art. 2004. Retrieved from: https://taxlink.ua/ua/normative_acts/zakon-ukraini-pro-vishchu-osvitu/
3. Kasyanova O.M. (2010) Expertyza regionalnoi systemy osvity na zasadah stalogo rozvytku [Examination of the regional education system on the basis of sustainable development]. *Teoria ta metodyka upravlinnai osvityu* [Theory and methods of education management]. № 3. Retrieved from: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10kaspd.pdf>.
4. Ponomarenko N.G. (2015) Kvalifikacijni cili pidgotovky ekspertyzy z osvity v nimeckomovnykh krainah Evropejskogo Souzu. Pedagogika. [Qualification objectives for the preparation of examinations in education in German-speaking countries of the European Union. Pedagogical]. *Naukovyj pochuk: zbirnyk naukovykh statej Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii* [Scientific search: collection of scientific articles of the International scientific-practical conference]. 145 p. pp. 33-35.
5. Sysoeva S.O., Batechko N.G. (2011) Vycha osvita Ukrainy: realii suchsnogo rozvytku: monografija [Higher education of Ukraine: realities of modern development: monograph] / Kyiv.un-t.them.B.Hrinchenco, Nat.University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Kyiv: VDEKMO. 344 p. P. 114.
6. Trygub I. (2016) Profesijna pidgotovka ekspertiv u galuzi osvity u slovjanskykh shidno-evropejskykh krainah [Professional training of experts in the field of education in the Slavic Eastern European countries]. *Pedagogichnyj process: teorija i praktyka (Seria: Pedagogika)* [Pedagogical process: theory and practice (Series: Pedagogy)]. 2016. № 4 (55). pp. 72–78.
7. Trygub I. (2016) Dosvid pidgotovky ekspertiv u galuzi osvity u krainah Baltii [Experience of training experts in the field of education in the Baltic States]. *Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka. Seria: Pedagogichni nauky* [Continuing professional education: theory and practice. Series: Pedagogical sciences]. Issue № 3-4 (48-49). pp. 104–109.
8. Oficijnyj sajt Viljnogho universytetu m. Berlin [Official website of the Free University of Berlin]. Retrieved from: <http://www.fu-berlin.de> (accessed: 10.11.21).
9. Studienordnung für den weiterbildenden Masterstudiengang Schulentwicklung und Qualitätssicherung des Fachbereichs Erziehungswissenschaft und Psychologie der Freien Universität Berlin (2013). *Amtsblatt der Freien Universität Berlin*. № 40. S. 878–894., S. 883.
10. The State Education Quality Service to train experts to conduct institutional audits (2020). Retrieved from: <https://old.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/1433-derzhavna-sluzhba-iakosti-osvity-prodovzhuie-pidhotovku-ekspertiv-dlia-provedennia-instytutitsiinoho-audytu>

I. V. STRAZHNIKOVA

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management after Bohdan Stuparyk,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: inna.strazhnikova@pnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-5921-6197>*

FEATURES OF TRAINING MASTERS AS FUTURE EXPERTS IN THE FIELD OF EDUCATION IN UKRAINE AND ABROAD: HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

The article considers the peculiarities of training future experts in the field of education in Ukrainian higher education institutions of Ukraine and abroad in terms of pedagogical historiography.

The author demonstrates the implementation of training of undergraduates “Educational, Pedagogical Sciences” at the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, including the acquisition of general and professional competencies, studying the quality criteria of the educational process in the context of training experts in education in Eastern European countries.

The relevance of the training of educational experts is determined by the functions they perform, which will ensure the introduction of innovations in educational activities, taking into account world practices, will improve the quality of education, in particular higher education. Among the main functions of expert activity in pedagogical historiography, the authors single out analytical, educational, expert, generalizing, prognostic, facilitative, consulting and supervisory, the implementation of which determines the content of special competencies of an educational expert.

We have proved that in the scientific literature «expertise in education» is considered as a systematic analysis of a problem, process or phenomenon in education or in one of its subsystems to determine the stimulating or inhibiting factor, their development and subsequent consolidation or elimination. After all, the examination involves research, evaluation, forecasting of pedagogical phenomena, objects, processes, determining the adequacy of educational services, coordination of priorities of various activities of educational institutions, as well as provides a competent and systematic approach to improving the educational process.

The comparative method shows the process of training experts in the field of education by master's degrees in the program “School Development and Quality Assurance” at the universities of Germany, Austria and Switzerland; selection by quality assurance agencies of candidates for experts (Lithuania, Estonia), in accordance with the requirements of which future experts are trained.

Key words: expert, branch of education, historiography, competencies, quality of education, analysis, assessment.